

Мирослав Кусмук

Причај ми, Лазаре

Моно и Мањана
Београд 2010.

Тешко је остати човјек у злом времену
Зло вријеме је попут болести на коју су имуни једино
праведници
Мом оцу Вељку, најправеднијем од свих

Мирослав Кусмук

1.

Било је љето, 30. јул 1996. године, а светац којем је тај дан био посвећен, добио је име по огњу који је носио са собом. Сједио сам испред палате Албанија. Добро мјесто за уличног продавца новина. Рат је био завршен и шта би један млад човјек, без високог образовања, а кога је живот довео у велики град попут Београда, поштено могао и да ради? Велики град свакоме је пружао могућност да се докаже у ономе у чему је добар. Нисам много размишљао о томе шта бих радио, једини услов који сам постављао – био је да то чега се прихватим буде поштено. Један од послова који ми је био понуђен, био је посао продавца новина. Срећан, прихватио сам понуђено. Ујутро бих задужио штампу и када би све ишло како треба, до подне бих је распродао.

Рекли су ми да је човјек који је прије мене на том мјесту продавао новине доживио срчани удар. Умро је, несретник, баш на овом врелом београдском тротоару. Као што не можемо да бирамо када и гдје ћемо се родити, тако не бирамо ни мјесто ни вријеме гдје ће се скончати наш живот. Онај ко је рекао да је то једина овоземаљска правда изгледа да је добро знао о чему говори. А колико

лица може да има правда сазнао сам тек кад сам упознао Лазара, старца који ми је испричао своју причу, коју сада хоћу да подијелим с вама.

Родитељи би ми често говорили да човјек који на туђој несрећи гради своју срећу није човјек вриједан помена, те да нема веће кетве за човјека од оне „нека те прогута заборав, а људи избришу из сјећања“. Ако те људи забораве, то је као да ниси ни постојао. Те ријечи које сам као дјечак слушао, тада нисам могао да разумијем, али сам их увијек, негдје, носио у себи. Оно што су ми рекли нису за мене биле тек пуке ријечи, већ врста завјета који не смијем да погазим. Када бих урадио другачије од онога чему су ме учили, не бих изневјерио само њих већ бих се изгубио као човјек.

Кажу да кад станеш пред огледало и не можеш више да препознаш свој лик у њему – губиш душу, а ја нисам хтио то себи да допустим. Бирао сам друштво, мада сам највише времена, признајем, проводио уз књигу.

Упознао сам тог љета, сасвим случајно, и неке људе који су, баш као и ја, за Београђане били „избеглице из Босне“. Бавили су се грађевинским пословима и ја бих се, кад би се нашло додатног посла, послије подне – њима придружио.

– Ти, момче, радиш у двије смјене – често би један зидар с којим сам радио у шали говорио. Знао сам добро да има много више самара него леђа која их могу поднијети. Радећи најтеже послове, мање сам мислио на зло кроз које сам прошао, а била је то прилика и да зарадим више новца, којим сам издржавао родитеље у Босни. Када би неко започео причу о рату, за трен бих нашао неког пречег посла, трудећи се да не слушам бесмислене расправе. „Шта би било да смо ми...“ – тако би, обично, почињала расправа без краја и смисла.

Кад би наишао неко од мојих ратних другова, окретао би главу од мене, правећи се да ме не познаје. Неки од њих постали су угледни и моћни људи. Били су признати у друштву, које је, ратом изобличено, било као створено за њих. Можда сам изгубио памћење, а можда и лажем себе, али никако не могу да схватим: чиме ли су заслужили такав углед?

Када се рат у Босни завршио, они су га наставили овдје, на улицама Београда. Искуство стечено у рату, покушали су да уновче, правећи од њега уносан посао. Колико су били честити и поштени послови којим су се бавили најбоље се могло видјети по томе колико су вриједили њихови животи. Мислили су да нове воде, којима сада пливају, припадају само њима, али они, заправо, нису били ништа друго до ситне рибе плускавице, залутале у непознате дубине, којима су владале страшне грабљивице.

Сваког јутра, након што бих задужио штампу, погледао бих читуље. Тамо бих често угледао лице неког од мојих другова, момака који су прошли кроз пакао рата, а да при том ништа о животу нису научили.

Сјећам се добро дана када смо последњи пут били заједно – моји ратни другови и ја. Био је то један од срећнијих дана у мом животу! Позвали су нас да дођемо у касарну, али не да би нас послали на нови задатак. Били смо позвани да предамо оружје. Рат је, коначно, био завршен. Раздужио сам оружје и кренуо напоље, готово трчећи. Пред улазом у круг касарне сједио је, као и увијек – Петар, старац којем сам често давао своје следовање цигарета. Посматрао ме је својим плавим, буљавим очима.

– Јоване, бјежи одавде. У твојим очима је живот. Заборави ово мјесто и људе – они су одавно мртви, само

што нико нема храбрости да им то каже. Имају хладан поглед, беживотан. Боже, шта се десило овој младости те је душу своју живу покопала! – рекао је старац, а потом лагано устао и прекрстио се.

Чудно је било то што ми је говорио. Како човјек који хода може да буде мртав? Можда је Петар негдје попио ракије, па не зна шта прича. Међутим, старина је добро знао шта говори; у то сам се убрзо увјерио, управо на овом врелом тротоару, посматрајући „живе мртваце“ око себе.

Прије рата радио сам као конобар, и није ми било странао да се понекад пред људима понашам супротно својим осјећањима. Сада сам, уз осмијех, нудио другима оно од чега сам и сâм бјежао – новине, које су још биле препуне текстова о томе како је рат завршен у нашу корист. Ми смо, овога пута, из њега изашли као „морални победници“, мада ми од почетка те приче није било јасно о каквом је то моралу, заправо, ријеч. Откад се рат може повезати с нечим што је морално?

На лицима људи који су куповали новине могло се видјети колико вјерују новинским насловима. Незадовољни, често би ми нешто добацили, као да сам ја аутор текстова који су их провоцирали. Ширили би новине, упирући прстом у мјесто у тексту које им се није свидјело. Чинило се да од мене очекују додатно објашњење, а кад би их бијес прошао, пред собом би опет угледали само уличног продавца. Неки од њих уљудно би се извинили, док би други само одмахнули руком. Добро сам памтио лица људи, и кад бих препознао оног ко ми иде у сусрет, могао сам да предвидим његову реакцију. Моје најредовније муштерије били су људи који су ушли у шесту деценију живота.